Influència lingüistica de l'occità-català al mediterrani -Malta

Autor:
Data de publicació: 23-10-2014

L'espai lingüístic occità-català constitueix un espai continuu de parles romanesques que en el moment de sa formació a l'Edat Mitjana tenia una gran homogeneïtat. Al sen de les llengües romanesques els parlants d'aquella àrea tenien una alta possibilitat d'intercomprensió i havien establert enllaços creixents entre ells. Tot i que el Món occità, a partir del segle XIII, començara a tombar sota la dominació de dinasties franceses, durant molts segles la influència lingüística occità i català, a l'àrea més pròta mediterrània, es pot considerar d'una manera conjunta perquè molt a sovint es fa difícil de distingir si una característica concreta adquirida per una altra llengua és deguda a la influència català o a l'occità.

XIn Congrès Internacional de l’Associacion Internacionala d’Estudis occitàs

Carles Biosca, Carles Castellanos

16-21 juny 2014

Influència lingüística de l'occità-català a la Mediterrània occidental (Malta)

L'espai lingüístic occità-català constitueix un espai continuu de parles romanesques que en el moment de sa formació a l'Edat Mitjana tenia una gran homogeneïtat. Al sen de les llengües romanesques els parlants d'aquella àrea tenien una alta possibilitat d'intercomprensió i havien establert enllaços creixents entre ells. Tot i que el Món occità, a partir del segle XIII, començara a tombar sota la dominació de dinasties franceses, durant molts segles la influència lingüística occità i català, a l'àrea més pròta mediterrània, es pot considerar d'una manera conjunta perquè molt a sovint es fa difícil de distingir si una característica concreta adquirida per una altra llengua és deguda a la influència català o a l'occità.

En aquest breu article descriurem sobretot un parell de fenòmens que mostren una influència sensible del grup lingüístic occità-català a Mediterrània occidental entre el segle XIII i el XVIII: la Lingua Franca Mediterrània i el maltès.

Abans d'estudiar aquests dos casos, era un fet reconegut que la influència de l'occità-català a la Mediterrània fou molt important perquè havia estat estudiada a Nàpols, a Sicília i Sardenya. També era conegut que al nord d'Àfrica la influència català i occità havia estat important durant l'època d'expansió “franca”, al temps de les creuades; i, més tard, amb la creació dels Consolats de Mar catalans. I també se sabia que la influència lingüística a Argèlia s'accentua a partir de l¡ocupació colonial francesa (1830), fet que porta una emigració molt important de població occitano-catalana; i especialment amb el poblament de menorquins a la zona d'Alger i valencians al voltant d'Oran. Però aquestes qüestions mereixerien altres articles.

La Lingua Franca Mediterrània

La Lingua Franca Mediterrània (LFM) és la llengua híbrida que es va formar a partir de l'Edat Mitjana com a instrument de comunicació oral a la Mediterrània. Es va constituir a partir de la barreja de les llengües romanesques i es va simplificar (dins un procés que és conegut com a pidginització – per ex: El meu non voler venir. Tu estar bo?) quan s'expandí per comunicar amb parlants de llengües non romanesques (del nord d'Àfrica, per exemple). Són nom de "Llingua Franca" prové del fet que la gent que parlaven de llengües romanesques (entre ella els occitàs i els catalans) eren apel·lats francs fora l'Europa occidental perquè la denominació que els donaven al Món musulmà des de l' 'empèri carolingian. El nom Lingua Franca vol dir, doncs, la "llengua dels francs". I la denominació Lingua Franca Mediterrània ha estat utilitzada pels cercadors per identificar aquesta varietat lingüística i distingir-la altres usos més recents del terme composat "llengua franca".

La influència italiana és determinant sobre la Lingua Franca Mediterrània però la influència occità i català també és important com a resultat dels contactes que occitàs i catalans van mantindre al voltant de la Mediterrània al llarg dels segles, com deescriu l'historial occità Charles Emmanuel Dufourcq [1], entre altres. Són atribuïbles a una influència de l'occità-català en la LFM un munt de paraules tan corrents com ajudar, altre, aquí, bonassa (bonança), caserna, conquesta, cusir (cat: cosir, oc: cóser), cridar, dispendir (acomiadar, despensar), ebriacar (embriagar), enriquir, escola, amagar (amagar, amagar), establir, figa, fora, fugir, intrar, netejar, pescador, plaça, poma, refusar, riu, roda, saber (saber), sabun, safran, saviesa (saviesa), semença (semença, llavor), semola, servar, servidor, taca, tacar, taur, taula, timun, tondir (tondre), tornar, traïdor, triar, etc. De paraules com ambassador, barreta, borrica, broqueta, bulegar, cadiera, carregar, cavala, comprar, cusina, desirar, esdevenir, escadra, espassejar

(espacejar, passejar), gantar, gramerci (grandmercé, gràcies), rasin, rason, riban, sanir (assanir), paella, scultar (escultar, cat: esculpir), sejurnar, tartuga, tasir (tàiser) … són molt probablement d 'origina principalment occità. I altres com a bashar (cat: baixar, oc: baixar), tub (cop de cànon), fibra (febre), festuc (pistatxa), fraula (fraga), germana (sorra), mantega (burre), pot- esser (potser, potser),... mostren una semblança amb una palabra català o una pronunciació català. Els exemples de paraules de l'LFM compatibles amb paraules d'origen occità-català es poden identificar per centenars.

Els contactes mediterranis, principalment de caràcter comercial, van deixar doncs una emprenta important en aquella llengua internacional de relació oral a Mediterrània.

La llengua maltesa

La llengua maltesa és una llengua formada a partir de l'àrab parlat a Sicília i al nord d'Àfrica, principalment, que ha estat objecte, al llarg de la història, d'una intensa influència de les llengües romanesques. El seu lèxic té, doncs, una base semítica agafada de l'àrab nord-africà, així cal dir que conté aports de la llengua amazigh (o bereber) existent al nord d'Àfrica i també restes de latinismes transmesos per l'amazigh. Però el que ens interessa ara és d'estudiar les influències de les que ha estat objecte a partir de l'Edat Mitjana on l'emprenta, del sicilià primer i de l'italià (florentí) més tard, ha estat molt important. Fins ara, la influència de l'occità-català no s'havia tingut en compte, fins que estudis recents com els que exposem al final d'aquest article l'han posat en relleu.

La influència de l'occità-català a l'illa de Malta segurament comença amb les conquestes del segle XIII (conquesta angevina –per les tropes provençals– el 1268, i la conquesta catalana per Pere el Gran el 1283), que va continuar a través dels contactes comercials que es van prolongar fins als segles XVII i XVIII (comerç de teixits, de cotó, etc.).

Durant el període de govern dels Cavallers Hospitalers a Malta (1530 – 1798 aprox.) també va continuar aquesta influència. Cal recordar que més de la meitat dels Grans Mestres de l'Orde de Malta eren occitans (Provença,

Auvernhe, etc.) o catalans. El fundador de la nova capital de Malta, Joan Parisot de la Valeta, era d'origen occità i altres personatges importants eren de llengua catalana, com Nicolau Cotoner o Ramon Perellós, etc.

L'existència d'una població considerable occitano-catalana a la zona portuària oriental de Malta, sobretot a partir del segle XIII, va ser la causa dels contactes que es van fer sentir principalment al lèxic de les activitats artisanals, de navegació, etc...

Per exemple, són paraules d'origen occità-català els noms comuns d'instruments u objectes com: blandun (brandó, tou), firroll (oc: ferroll), maktur (pañuelo), mazzarell (oc: maçarell, maçareu), nvell (oc: nivell; cat: nivell), pagna (oc: paena, pana; cat. de Rosselhon: patna), panew (oc: panell), rabott (oc: rabòt), regla (oc: règla). tartarun (oc: tartanon: mena de ret de pesca), vajrola (oc: viròla; cat: virolla), varloppa (oc: varlòpa; cat: garlopa), etc. De noms d'animals com bumerin (oc. provençal: bou marí), lampuka (oc.: lampuga, cat: llampuga - peis), sarsella (oc: sarsella - pájaro), tudun (cat: todó – pájar; oc: ramer) etc. Altres noms d'origen occità-català són també d'ús corrent com: takka (taca), pastizz (pastel), xkuma (espuma), kalanka (calanca), sptar (hospital), etc. Termes com raxketta (cat: rasqueta; oc: rascleta), vlontin (cat: volantí, tipus de xarxa de pesca) són més aviat atribuïbles al català. Incluso el nom de les residències dels Cavallers de Malta (en maltès ber?a [? pro: dj]) prové molt probablement de la paraula occità alberja/oberja. Podem trobar influències també en adjectius, com: gur (segur), i en verbs com ibbada (badar), irrambar (arrebar), ixxala (cat: xalar; oc: xalar), rkapta (recaptar). Són remarcables els casos dels verbs d'origen català indun (adonar-se; oc: s'avisar), inzerta (encertar; oc: encertar) per als usos corrent en la conversa maltesa quotidiana.

L'onomàstica també revela influències remarcables. Es pot atribuir, per exemple, un probable origen occità-català en topónims com Franza o Il-Marrok, entre altres. Hi ha noms de casa presents en documents maltesos que mostren una presència evident del català com: Almirall, Bestardes, Cardona, Ferriol, Ferrer, Girabert, Martí, Morell, Muscat, Paludàries, Ribera, Ribes, Ros, Rosselló, Riera, Soler, Torres, etc., d'uns dels quals encara usuals avui. Altres noms d'origen d'origen occità-català documentats són també Arnau, Bayona, Baró / Barun, Bennett, Brancat, Calafat, Castan, Cumpagn, Gilbert, etc. Cal remarcar que fins i tot certs noms de casa apareixen amb l'article onomastic occità-català "en", sota la forma adaptada al maltès "in", per exemple: Indalmau (< a Dalmau), Ingarao (< A Guerau), Impalau (< A Palau), In Castella (< A Castella), una forma que mostra un contacte lingüístic significatiu, sobretot en la comunicació oral. També és probable que l'apocopa en un gran nombre de paraules com mument, soldat etc. (sense la van acabar en "-u" o en "-o" de les parlades itàliques), sigui deguda al contacte que descrivim en aquest escrit. La influència occità i català es pot trobar fins i tot en certes construccions com la célebre fórmula de cortesia "us plau" que en maltès és una mena de calc jekk jog??bok (literalment: es plau a tu). I fins i tot es troba en un aspecte de la grafia, l'ús de la 'x' presa pel sicilià al català a partir del segle XIV. Paraules com xlokk (cat: xaloc, equivalent del xiroc), xropp (cat: xarop, oc: siròp), ixxala (oc: xalar) en són exemples. Tot això mostra un contacte ben notable. En aquest sentit, sense que es pugui parlar de paraules malteses d'origen occità o català, podem constatar nombroses similituds que mostren l'existència d'un contacte intens: hi ha paraules malteses, per exemple, que tenen un equivalent català (o occità) d'origen àrab, per exemple: berquq (cat: albercoc, bercoc; oc: albricòt), dwana (cat: aduana; oc: doana); g?orfa (galatàs. A cat: les golfes, la gorfa etc.), g?arbiel (cat: garbell; oc: crivèl), mitra ? (oc-cat: matalàs), qoffina (oc: cofin; cat: cofí), qoton (oc: cotó; cat: cotó), etc. És un fet ben conegut justament que l'occità ha estat la porta d'entrada d'un gran nom d'arabismes a la llengua francesa i altres llengües europees (conjuntament amb les parles italianes, en aquest darrer cas). Així podem observar, de l'arabi: matrah > oc: matalàs > fr: matelas > ang: mattress. O també, de l'àrab: al-barquq > oc: bricòt > fr: abricot > ang: apricot, etc.

Altres mots provenen del grec i també són compartits, d'un costat, pel maltès i de l'altre costat, pel català i l'occità. La paraula fanal existeix en català i occità, i la paraula pasta? (oc: portador, portafais) provinent del grec ??????, té un equivalent català 'bastaix'. Finalment, cal recordar que els noms dels vents presenten una similitud remarcable com a mostra d'una activitat marinera compartida: lvant (oc: levant), xlokk (cat: xaloc), lbi? (oc: labech, cat: llebeig), punent (oc-cat: ponent [pu'nen(t)]), majistral (oc: maestral / mestral ; cat: mestral), tramuntana (cat: tramuntana, oc: tramuntana), grigal (oc-cat: gregal). Últimes consideracions Breument descrit l'existència de contactes entre l'àrea lingüística de l'occità-català i diferents realitats lingüístiques mediterrànies que mostren l'expansió de la influència del Mediterrani cap el continent europeu, a través del grup linguístic occità-català.

L'espai lingüístic occità-català encara és un espai comú per a compartir que pensem que és important de dinamitzar. Des d'aquest punt de vista seria molt convenient, per exemple, que el parlant de català estigués en condició de conèixer, a part de sa llengua, també l'occità en una de les seves variants, això és ser capaç de dominar passiument textos simples en les diverses variants occitanes. De fet, no és pas un objectiu difícil, com ho demostren el progress ràpid que els fan molts catalans en l'aprenentatge de l'occità. I, d'altre banda, tot occità hauria de conèixer, a part de sa pròpia llengua, també el català i ser capaç de tenir un coneixement passiu de les variants del català.

Aquest objectiu tan simple no és res més que una prolongació fàcil dels nostres coneixements lingüístics bàsics. I, de pas, tindrem la possibilitat d'allargar el cercle dels possibles lectors de treballs de base lingüística elaborats a la nostra àrea comuna de l'occità-català.